

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕМПАТІЇ ШКОЛЯРІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Оксана Марченко

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотації:

Актуальність теми дослідження.

У статті розглянуто поняття емпатії людини та обґрунтовано вплив гендерних характеристик школярів на їх рівень розвитку емпатії.

Мета дослідження. Визначення статевих та гендерних відмінностей у структурі формування загальної емпатії школярів різних вікових груп, які займаються та не займаються спортом.

Методологія дослідження.

Для вивчення загального рівня емпатії школярів була використана методика І. М. Юсупова та тест-опитувальник С. Бем «Маскуліність-фемінінність». У дослідженні взяли участь школярі 5–11 класів (638 осіб).

Результати роботи та ключові висновки.

За результатами дослідження встановлено, що більшість юнаків і дівчат, у яких виявлено високий рівень емпатії мають ознаки маскуліності та андрогінності. Виявлено, що з віком, у юнаків загальний рівень емпатії знижується. Натомість, у дівчат з віком, зменшується кількість тих, хто має низький загальний рівень емпатії. З віком, дівчата – спортсменки стають більш емпатійними на відміну від юнаків, які займаються спортом. Також, серед них не було виявлено респондентів з низьким рівнем емпатії, натомість кількість юнаків – спортсменів з низьким рівнем емпатії з стає більшою. Отримані результати емпіричного дослідження доводять, що між учнями різних вікових груп існують досить суттєві розходження у рівні прояву емпатії не тільки у статевому, але і в гендерному аспектах, що свідчить про вікову зміну індивідуальних якостей особистості. Ми вважаємо, що приналежність школярів до певного психологічного типу, який має ознаки фемінінності, маскуліності чи андрогінності, може мати вплив на прояв емпатійних якостей особистості. Знання щодо рівня емпатії юнаків і дівчат можуть впливати на якість та ефективність взаємодії між викладачем та учнями, що є одним із ключових факторів у формуванні мотивації до фізичного вдосконалення.

Ключові слова:

емпатія, школярі, гендерні відмінності, фізична культура, спорт, юнаки, дівчата, маскуліність, андрогінність, фемінінність.

Features of displaying an empathy of pupils from different age groups in the gender sphere

Actuality.

In the article the definition of person's empathy is considered also the impact of pupils' gender features on the level of empathy development is proved. Tasks of the study. The identifying of sexual and gender differences in the structure of building common empathy of pupils from different age groups who participate in sports.

Methods. For studying the common level of empathy the method of I. M. Yusupova was used and standardized tests «Masculinity-femininity» by S. Bem. Pupils of 5–10 grades (638 members) took part in the researching.

The results of the studying and conclusions.

It was proved that majority of young men and young women, among which the high level of empathy was found, have signs of masculinity and androgyny. It was found that with the age the common level of young men' empathy becomes lower in comparison with young women among which the number of who has a low level of empathy becomes lower. With the age young women who participate in sports become more empathetic in comparison with young men who do not going in for sport. Also among young women, who participate in sports, anyone was not found with the low level of empathy however the number of young men with the low level of empathy becomes higher with the age. According to the results of the empirical researching between pupils from different age groups there were found fundamental differences in the level of empathy development not only in the sexual aspect but also in the gender. This represents the age-related changes of person's individual characteristics because of which they can achieve purposes.

According to the new knowledges which were received there were found that pupils' belonging to a certain psychological type, which has signs of femininity, masculinity or androgyny, may influence on displaying persons' empathic qualities. The knowledge of the level of young men and young women empathy that may influence on the quality and the efficiency of interaction between a teacher and pupils, which is the key factor in building motivation to physical improvement.

empathy, pupils, gender differences, physical culture, sport, young men, young women, masculinity, androgyny, femininity.

Особенности проявления эмпатии школьников разных возрастных групп в гендерном измерении

Актуальность темы исследования.

В статье рассмотрено понятие эмпатии человека и обосновано влияние гендерных характеристик школьников на их уровень развития эмпатии.

Задачи работы. Определение половых и гендерных различий в структуре формирования общей эмпатии школьников разных возрастных групп, которые занимаются и не занимаются спортом.

Методология исследования. Для изучения общего уровня эмпатии школьников была использована методика И. М. Юсупова и тест – оросник С Бэм «Маскулинность – фемининность». В исследовании приняли участие школьники 5–11 классов (638 человек).

Результаты работы и ключевые выводы.

Установлено, что большинство юношей и девушек, у которых выявлен высокий уровень эмпатии, имеют признаки маскулинности и андрогинности. Вывявлено, что с возрастом, у юношей общий уровень эмпатии снижается, а у девушек – уменьшается количество тех, кто имеет низкий уровень эмпатии. С возрастом, девушки – спортсменки становятся более эмпатийными в отличие от юношей, занимающихся спортом. Также, среди них не было выявлено респондентов с низким уровнем эмпатии. При этом, количество юношей-спортсменов с низким уровнем эмпатии, с возрастом – увеличивается. В результатам эмпирического исследования установлено, что между школьниками разных возрастных групп существуют довольно существенные различия в уровне развития эмпатии не только в половом, но и в гендерном аспектах, что свидетельствует о возрастных изменениях индивидуальных качеств личности. Получены новые знания о том, что принадлежность школьников к определенному психологическому типу, который имеет признаки феминности, маскулинности или андрогинности, может влиять на проявление эмпатийных качеств личности. Знания про уровень эмпатии школьников могут влиять на качество и эффективность взаимодействия между преподавателем и учениками, что является одним из ключевых факторов в формировании мотивации к физическому совершенствованию.

эмпатия, школьники, гендерные различия, физическая культура, спорт, юноши, девушки, маскулинность, андрогинность, фемининность.

Постановка проблеми. Активна суспільна трансформація, що відбувається нині в Україні, докорінно змінює усталені способи життєдіяльності, морально-етичні норми та ідеологічні конструкції, що їх визначають. Цей процес характеризується значними змінами в різноманітних сферах економіки, культури, науки й освіти. Особливо суттєві перетворення простежуються в

системі освіти загалом й у фізичному вихованні зокрема, в якому активніше виявляються ідеї гуманізації [1, 8]. Нині українські й зарубіжні вчені розглядають людину як синкретичну систему, в якій нерозривно співіснують «біологічне та особистісне, як те, що визначає її індивідуальну активність, та соціальне, в тому розумінні, що людина діє в суспільстві та суспільство до певної міри визначає її мотиви, ідеали, цілі, способи їх досягнення і види діяльності» [3, 4, 9, 24, 25]. Відомо, що метою фізичної культури особистості є усебічний та різнобічний розвиток фізичних і духовних здібностей людини, її самореалізація в розвитку духовних і фізичних здібностей за допомогою фізкультурної діяльності, освоєння інших цінностей фізичної культури (В. К. Бальсевич, Л. І. Лубишева, 2003). Останнім часом, вчені звертають увагу на гендерну диференціацію у навчанні та вихованні молодого покоління. У теорії фізичної культури, як ні в якій іншій гуманітарній дисципліні, постійно враховуються природні основи статевих відмінностей [6]. Науковці відзначають, що змішане виховання й навчання в школах можна назвати безстатевим, тому що, протягом останніх декількох поколінь зникає з навчальних закладів статево-особистісна самоідентифікація у молодих людей, особливо у хлопчиків (В. Ф. Базарний, 2005). Результатом цього є пригнічення й нейтралізація чоловічих задатків у хлопчиків, а жіночих – у дівчаток [2]. Це негативно позначається на здоров'ї, у тому числі на репродуктивній функції молоді. Розглядаючи проблеми фізичного виховання молоді крізь призму гендеру, українські та зарубіжні вчені наголошують на взаємозв'язку гендерного та особистісно-орієнтованого підходів як основи гуманізації освітньо-виховного процесу [19]. Так, спираючись на дослідження науковців, саме успішне виконання завдань фізичної підготовки і спортивного тренування, навчання, виховання й управління зумовлюється вмінням опертися на положення індивідуального підходу, що полягають у знанні індивідуальних особливостей особистості учня [7]. Таким чином, здійснюючи аналіз науково-педагогічної літератури, ми в своєму науковому пошуку спираємося як на надбання в галузі фізичної культури, педагогіки та психології в контексті організації освіти та виховання дітей, підлітків та молоді у процесі їхньої гендерної соціалізації, так і на сучасні гендерні теорії, що розкривають цілий комплекс проблем, пов'язаних із впровадженням гендерної рівності у суспільстві взагалі та в молодіжному середовищі зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні проблема зв'язку емпатії й типу гендерної ролі дедалі стає актуальнішою. Розглядаючи феномен гендерної поведінки, ми звернули увагу на емпатію як фактор її вияву та впливу. Відомо, що структуру емпатії, її види, місце в системі особистісних цінностей здавна вивчали в зарубіжній та вітчизняній психології та педагогіці (В. Бойко, Є. Ільїн, Л. Козяревич, М. Анімов, В. Столін, С. Максименко, В. Лабунська, В. Варталян, П. Горностай, Т. Данилова, О. Саннікова, К. Юнг, К. Роджерс, Х. Когут, Н. Мак-Вільямс та інші) [20]. Аналіз літератури з проблем емпатії засвідчує різноманітне тлумачення терміна «емпатія» серед науковців. Серйозні дослідження емпатії почалися в 19 ст. в Європі. Поняття «емпатія» ввів у психологію Е. Тітченер у 1909 році. Цей термін означав розгляд ситуації з точки зору співрозмовника, емоційне вчуття, розуміння, сприйняття його актуального емоційного стану [20]. Український педагогічний словник під редакцією С. Гончаренко дає таке визначення: емпатія «(від грецького *empathia* – у присутності, під час і почуття, пристрасть) – пасивно-споглядальне розуміння ставлень, почуттів, психічних станів іншої особи без активного втручання, з метою надати дійову допомогу на відміну від симпатії, для якої характерне почуття приязні, прихильності, доброзичливості до когось. Процес емпатії є в основному інтелектуальним за своїм змістом» [21]. Загалом, як відзначає О. А. Орищенко, «...деякі автори називають від вісімнадцяти до п'ятидесяти дефініцій емпатії» [18]. Так, узагальнивши всі наявні підходи до вивчення емпатії, розбіжності поглядів у визначенні даного терміну, Л. П. Журавльова у своєму дослідженні визначила системні, методологічні, теоретико-концептуальні, динамічні та структурно-функціональні засади емпатії, що стали базисом відображення її закономірних феноменологічних, психологічних, генетичних та соціокультурних особливостей. Таким чином, емпатія стала розглядатися як психологічна категорія, що являє собою ці-

лісне системне ієрархічно структуроване багатовимірне утворення, яке має біопсихосоціокультурну природу та носить процесуальний характер [13]. У нашому випадку, вивчення рівню емпатії юнаків і дівчат, які займаються та не займаються спортом, виявлення статевих та гендерних відмінностей між ними, зумовлено визначенням емпатії, як риси особистості, яка певною мірою може охарактеризувати схильність до певних випробувань, співпереживання та комунікації школярів, сприяючи соціальній обумовленості поведінки юнаків та дівчат різних вікових груп, що і визначає актуальність дослідження. Хотілось би зазначити, що дане дослідження здійснюється в декілька етапів. На попередніх етапах наукового експерименту, ми визначили гендерні та статеві відмінності мотивації, потреб, ціннісних орієнтацій в сфері фізичної культури і спорту школярів різних вікових груп, досліджували самооцінку фізичного розвитку юнаків і дівчат, які займаються та не займаються спортом [10–12, 14–17].

Наукова робота виконується в рамках теми, затвердженої Міністерством освіти і науки України: шифр 1.2 Ф. «Історичні та організаційно-методичні засади формування гендерного підходу у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді» № 0117U002386 УДК 796.011.3 – 053.2 / – 53.7:159.922.7.

Мета дослідження – визначення статевих і гендерних відмінностей загального рівня полікомунікативної емпатії у школярів різних вікових груп.

Матеріал і методи дослідження – аналіз науково-методичної літератури, тест-опитувальник І. М. Юсупова, методи математичної статистики.

У науковому експерименті прийняли участь школярі 5–11 класів закладів загальної середньої освіти у кількості 638 респондентів (303 юнаків та 335 дівчат). Результати досліджуваних стратифікувались відповідно віковим періодам фізіологічного розвитку дітей і біологічної статі. Достовірність різниці між окремими результатами вираховувалась на рівні надійності $p < 0,05$ до $p < 0,01$, що свідчить про можливість їх врахування при розробці практичних рекомендацій для вчителів фізичної культури, а також для подальших інтерпретацій.

Результати дослідження. Отримані дані у результаті емпіричного дослідження емпатії школярів різних вікових груп свідчать про певні статеві відмінності та особливості їх загального емоційного фону. Узагальнені дані таблиці 1 засвідчують, що високий рівень емпатії більше притаманний дівчатам ніж юнакам. Слід зазначити, що відсоток школярок із високим рівнем емпатії з віком зростає, а юнаків- знижується (з 13,16% (вікова група 11–13 років) до 3,77% (вікова група 16–17 років). Тобто, вони є не надто чутливими, оскільки більшість власних емоцій тримають під контролем.

Таблиця 1

Загальний рівень полікомунікативної емпатії школярів

Рівні емпатії	Вікова група											
	11–13 років				14–15 років				16–17 років			
	юнаки		дівчата		юнаки		дівчата		юнаки		дівчата	
	n=38	%	n=45	%	n=86	%	n=63	%	n=53	%	n=80	%
дуже високий	0		1		2		0		0		0	
високий	5		6		10		10		2		12	
середній	28		33		60		48		40		64	
низький	5		5		14		5		11		4	
дуже низький	0		0		0		0		0		0	

Серед юнаків і дівчат переважає загальний середній (нормальний) рівень емпатії. До його діапазону потрапили від 70% до 80% респондентів. З віком кількість респондентів чоловічої статі, що мають низький рівень загальної емпатії, збільшується з 13,6% (вікова група 11–13 років) до 20,7% (вікова група 16–17 років).

Утім, спортсмени у своїй більшості, також мають середній рівень загальної емпатії (табл. 2). В 14–15 років кількість осіб з високим рівнем емпатії у дівчат – спортсменок на 12,7% вище, ніж у загальній кількості дівчат даної вікової категорії. Середній рівень емпатії при порівнянні юнаків і дівчат 14–15 років, які займаються спортом, приблизно однаковий (74,19% у юнаків, 71,43% у дівчат). Утім, з віком, дівчата – спортсменки стають більш емпатійними на відміну від юнаків. Тобто, показник загального рівня емпатії у них стає вищим більше ніж на 10%. Також, серед дівчат, які займаються спортивною діяльністю не виявлено осіб з низьким рівнем емпатії, натомість кількість юнаків з низьким рівнем емпатії з віком збільшилась на 7% (з 12,9% до 20,0%).

Таблиця 2

Загальний рівень полікомунікативної емпатії школярів (займаються спортом)

Рівні емпатії	Вікова група							
	14–15 років				16–17 років			
	юнаки		дівчата		юнаки		дівчата	
	n	%	n	%	n	%	n	%
дуже високий	0		0		0		0	
високий	4		2		1		1	
середній	23		5		31		9	
низький	4		0		8		0	
дуже низький	0		0		0		0	

Попри високі показники надійності, валідності та дискримінативності експрес-діагностики емпатії, для більш глибокого аналізу отриманих результатів, не менш важливим є акцент саме на показниках за окремими шкалами тесту, оскільки в даних показниках емпатії більшою мірою розкривається рівень емпатії особистості школярів різних вікових груп. Нами були виділені й описані такі показники емпатичної спрямованості, як емпатія до рідних, близьких, друзів, до незнайомих та малознайомих людей, до людей похилого віку, до дітей, героїв художніх творів, а також до тварин. Так, розглядаючи рівень емпатії до батьків, у значній кількості респондентів виявлено високий та дуже високий рівень. Це свідчить про певну прихильність школярів до батьків та родини. Згідно з даними нашого дослідження, найбільше турбуються про батьків респонденти середнього і старшого шкільного віку. Частка юнаків із рівнем «високий» та «дуже високий» складає 39,58% від їх загальної кількості, серед дівчат – 44,19%. Разом є цим, у юнаків виявлено низький та дуже низький рівні емпатії до батьків. Якщо у віковій групі 11–13 років тільки один хлопець мав низький рівень емпатії до батьків, то серед старшокласників уже 7,7% не мали порозуміння з батьками. В контексті нашого дослідження, наступним кроком, вважаємо за доцільне розглянути загальний рівень емпатії юнаків і дівчат згідно їх психологічного типу, який було визначено за результатами кластерного аналізу тесту – опитувальника Сандри Бем [5, 23]. Результати дослідження представлено у таблицях 3–5. Отже, нами було виявлено, що серед 105 хлопців 11–13 років – представників андрогінного психологічного типу виявилось 71 респондент (67,62%), маскулінного – 23 респондента (21,9%), фемінінного – 11 респондентів, що складає 10,48% від загальної кількості юнаків даної вікової групи.

Більшість хлопців мають у своїй більшості середній та високий рівні емпатії (табл.3). Найвищі показники з середнім рівнем емпатії у юнаків андрогінного (75,34%) та фемінінного психотипів (100%). Високий рівень емпатії у своїй більшості належить хлопцям з ознаками маскулінності (30%). Серед андрогінних хлопців даної вікової групи було виявлено 2 респондента з дуже високим рівнем емпатії. Серед 146 дівчат вікової групи 11–13 років, 52,74% дівчат, віднесених до андрогінного психотипу, 40,41% дівчат, віднесених до фемінінного психотипу та 6,85% – з яскраво виразними маскулініними характеристиками особистості. Виявлено, що серед маскулінінних дівчат не виявилось жодної школярки з високим рівнем емпатії, на відміну від маскулінінних хлопців даної вікової групи. Натомість, виявлено високий рівень емпатії у школя-

І. Науковий напрям

рок андрогінного психологічного типу (12,5%). Цікавим виявився той факт, що серед фемінінних дівчат також виявлено 15,29% представниць з високим та 15,29% – з низьким рівнями емпатії (табл.3). У таблиці 4 представлено розподіл школярів 14–15 років за рівнями прояву емпатії. Із 145 юнаків – 78 осіб мають андрогінний гендерний тип особистості, що складає 59,79% від загальної кількості юнаків, які прийняли участь у дослідженні. Серед них 68,60% мають середній рівень емпатії, 17,44% – високий рівень. Також серед андрогінних юнаків є ті, що мають низький рівень емпатії, але таких юнаків виявилось не багато (11,63%). 33,79% юнаків даної вікової категорії мають маскулітні гендерні.

Таблиця 3

Загальний рівень полікомунікативної емпатії школярів згідно їх психологічного типу (11–13 років)

Рівень емпатії	Юнаки						Дівчата					
	Андрогінний психотип		Маскулінний психотип		Фемінінний психотип		Андрогінний психотип		Маскулінний психотип		Фемінінний психотип	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
дуже високий	2	2,74	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	3	3,54
високий	4	5,48	6	30,00	0	0,00	7	12,50	0	0,00	13	15,29
середній	55	75,34	12	60,00	12	100,00	49	87,50	5	100,00	56	65,88
низький	12	16,44	2	10,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	13	15,29
дуже низький	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Всього	73		20		12		56		5		85	

Таблиця 4

Загальний рівень полікомунікативної емпатії школярів згідно їх психологічного типу (14–15 років)

Рівень емпатії	Хлопці						Дівчата					
	Андрогінний психотип		Маскулінний психотип		Фемінінний психотип		Андрогінний психотип		Маскулінний психотип		Фемінінний психотип	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
дуже високий	2	2,33	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
високий	15	17,44	4	10,81	2	9,09	11	18,03	0	0,00	5	15,15
середній	59	68,60	27	72,97	12	54,55	46	75,41	13	86,67	24	72,73
низький	10	11,63	6	16,22	8	36,36	4	6,56	2	13,33	4	12,12
дуже низький	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Всього	86		37		22		61		15		33	

Високий рівень загальної емпатії мають лише 10,81% юнаків даної вікової групи. Відмічено, що у маскулітних юнаків виявлено певна кількість респондентів з низьким рівнем полікомунікативної емпатії (16,22%).

Ознаки фемінінності (12,41%) виявлено у незначній кількості юнаків, серед яких також преважує середній рівень емпатії (54,55%).

Високий рівень емпатії бцльше притаманний андрогінним юнакам, а з низький – фемінінним (36,6%).

Дівчата у віковій категорії 14–15 років у своїй більшості мають андрогінний (48,62%) та фемінінний (36,70%) гендерні психотипи. З високим рівнем загальної емпатії серед андрогінних дівчат виявлено 18,03% респонденток, серед фемінінних – 15,15%. Серед дівчат з маскулітним психологічним типом нами не було виявлено осіб з високим рівнем емпатії, натомість в них переважає середній (86,67%) та низький (13,33%) рівні емпатії. У віковій групі 16–17 років

серед 53 юнаків виявлено 31 респондент з андрогінним психологічним типом особистості (58,49%), 16 юнаків – з маскулінним (30,19%) та всього 6 респондентів, віднесених до фемінінного психотипу (11,32%) (табл. 5). Виявлено, що з віком, у юнаків загальний рівень емпатії знижується. Високий рівень емпатії було виявлено тільки у двох старшокласників. Натомість, збільшилась кількість юнаків з низьким рівнем емпатії: серед андрогінних юнаків – 16,12%, серед маскулінних – 31,25%. 5 із 6 респондентів з фемінінними ознаками мають середній рівень емпатії, який також притаманний 62,50% маскулінним та 80,65% – андрогінним юнакам.

Серед дівчат- старшокласниць (80 осіб) – 33 школярки мають андрогінні характеристики особистості (41,25%), 46 дівчат – фемінінні (57,5%) та всього одна дівчина має яскраво виражені ознаки маскулінності (табл. 5). У своїй більшості дівчата даної вікової групи мають високий та середній рівні загальної емпатії.

Таблиця 5

Загальний рівень полікомунікативної емпатії школярів згідно їх психологічного типу (16–17 років)

Рівень емпатії	Юнаки						Дівчата					
	Андрогінний психотип		Маскулінний психотип		Фемінінний психотип		Андрогінний психотип		Маскулінний психотип		Фемінінний психотип	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
дуже високий	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
високий	1	3,23	1	6,25	0	0,00	5	15,15	0	0,00	7	15,22
середній	25	80,65	10	62,50	5	83,33	27	81,82	1	100,00	36	78,26
низький	5	16,12	5	31,25	1	16,67	1	3,03	0	0,00	3	6,52
дуже низький	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Всього	31		16		6		33		1		46	

Високий рівень майже у рівному ступеню притаманний дівчатам андрогінного (15,15%) та фемінінного (15,22%) психологічного типу.

Середній рівень також виявлено у дівчат андрогінного (81,82%) та фемінінного (78,26%) психотипів. Результати дослідження свідчать, що з віком, кількість дівчат з низьким рівнем емпатії зменшується.

Дискусія. Спираючись на результати нашого дослідження, ми можемо припустити, що отриманні знання та результати даного дослідження загального рівня емпатії юнаків та дівчат різних вікових груп, які займаються та не займаються спортом, можуть впливати на якість та ефективність взаємодії між викладачем та учнями, що є одним із ключових факторів у формуванні мотивації до фізичного вдосконалення та цінностей фізичної культури і спорту. Наші припущення підтверджують дослідження, проведені О. В. Федоровою. Вивчаючи рівень емпатії у спортсменів ігрових видів спорту, науковець визначила у спортсменів різних спеціалізацій не однаковий рівень емпатії, що говорить про відмінності в їх індивідуальних характеристиках. Визначення яких дозволяє тренерів указувати шляхи корекції тих властивостей особистості спортсмена, які виявилися або надмірно високими, або надмірно низькими [22]. Тому, емпатійну спрямованість юнаків і дівчат, на даному етапі дослідження, ми не розглядаємо в контексті морального аспекту, а розуміємо як певний прояв емпатії у сферах життєдіяльності юнаків і дівчат. Це надає нам змогу виявити прояв індивідуальних психологічних особливостей школярів, які мають ознаки фемінінності-маскулінності та віднесені до різних психологічних типів особистості. Ми також згодні зі слушною думкою науковців, про те, що особистісні показники стають важливими в практичній діяльності лише в тому випадку, якщо вони враховуються в контексті всієї програми тестування разом з результатами об'єктивних спостережень та інших тестів [20, 22].

Висновки. Таким чином, за результатами дослідження встановлено, що більшість юнаків і дівчат, у яких виявлено високий рівень емпатії мають ознаки маскулітності та андрогінності. Виявлено, що з віком, у юнаків загальний рівень емпатії знижується, натомість, у дівчат, з віком, зменшується кількість тих, хто має низький загальний рівень емпатії. Результати емпіричного дослідження вказують на те, що приналежність школярів до певного психологічного типу, який має ознаки фемінітності, маскулітності чи андрогінності, може мати певний вплив на прояв емпатійних якостей особистості. Виявлено, що між школярами різних вікових груп існують досить суттєві розходження у рівні розвитку емпатії не тільки у статевому, але і в гендерному аспектах. Це свідчить про вікову зміну індивідуальних якостей особистості, завдяки яким вони досягають поставленої життєвої мети.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальші перспективи наукових пошуків вбачаємо у вивченні кореляційних зв'язків між факторами мотиваційної сфери особистості та загальним рівнем емпатії юнаків і дівчат, які займаються та не займаються спортом.

Список літературних джерел

1. Агеєва В. П., Кобелянська Л. С., Скорик М. М. Основи теорії гендеру : навч. посіб. Київ: К. І. С.; 2004. 536 с.
2. Базарный В. Ф. О трагических последствиях смешанного (бесполого) воспитания и обучения в школах. Образование и здоровье учащихся: Материалы Всероссийского Форума с международным участием. Москва: ИД «Ключ-С». 2005. Ч. III. С. 29–37.
3. Бальсевич В. К. Онтокинезиология человека. Москва: Теория и практика физической культуры; 2000. 275 с.
4. Булатова М., Литвин О. Здоров'я і фізична підготовленість населення України. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2004; 1:3-9.
5. Бем С. Л. Линзы гендера: трансформация взглядов на проблему неравенства полов. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2004. 336 с.
6. Ворожбитова А. Л. Гендерные компоненты теории физической культуры [диссертация]. Майкоп: Адыгейский государственный университет; 2008. 189 с.
7. Журавльов А. Л. Соціально-психологічні проблеми управління. Москва: Наука; 1983. 220 с.
8. Крайг Г. Психологія розвитку. Санкт-Петербург: Пітер; 2000. 992 с.
9. Караваяева Е. Л., Сахаев Б. Т., Бозтеєва С. Ж. Психолого-педагогическое сопровождение гендерного развития молодежи. Теория и методика физической культуры. 2007(2), С. 101–106.
10. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Предмет і зміст теорії і методики фізичного виховання. Київ: Олімпійська література; 2017. Т. 1, Розділ 1. Предмет і зміст теорії і методики фізичного виховання; С. 9–22.
11. Круцевич Т. Ю., Марченко О. Ю. Гендерні особливості самоопису фізичного розвитку школярів. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2015; 12:56-60.

References

1. Ageyeva V. P., Kobelyanska L. S., Skoryk M. M. Osnovy teorii genderu : navch. posib. Ky'yiv: K. I. S.; 2004. 536 s.
2. Bazarniy V. F. O tragicheskikh posledstviyakh smeshannogo (bесполого) vospitaniya i obucheniya v shkolah. Obrazovanie i zdorove uchashchihya: Materialy Vserossiyskogo Foruma s mezhdunarodnym uchastiem. Moskva: ID «Klyuch-S». 2005. Chast III. S. 29–37.
3. Balsevich V. K. Ontokineziologiya cheloveka. Moskva: Teoriya i praktika fizicheskoy kulturyi; 2000. 275 s.
4. Bulatova M., Ly'tvy'n O. Zdorov'ya i fizy'chna pidgotovlenist' naseleण्या Ukrayiny'. Teoriya i metody'ka fizy'chnogo vy'xovannya i sportu. 2004; 1:3-9.
5. Bem S. L. Linzyi gendera: transformatsiya vzglyadov na problemu neravenstva polov. Moskva: Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya, 2004. 336 s.
6. Vorozhbitova A. L. Gendernyie komponentyi teorii fizicheskoy kulturyi [dissertatsiya]. Maykop: Adyigeyskiy gosudarstvenniy universitet; 2008. 189 s.
7. Zhuravl'ov A. L. Social'no-psy'xologichni problemy' upravlinnya. Moskva: Nauka; 1983. 220 s.
8. Krajg G. Psy'xologiya rozvy'tku. Sankt-Peterburg: Piter; 2000. 992 s.
9. Karavaeva E. L., Sahaev B. T., Bozteeva S. Zh. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie gendernogo razvitiya molodezhi. Teoriya i metodika fizicheskoy kulturyi. 2007(2), S. 101–106.
10. Krucevy'ch T. Yu. Teoriya i metody'ka fizy'chnogo vy'xovannya. Predmet i zmist teorii i metody'ky' fizy'chnogo vy'xovannya. Ky'yiv: Olimpijs'ka literatura; 2017. Tom 1, Rozdil 1. Predmet i zmist teorii i metody'ky' fizy'chnogo vy'xovannya; S. 9–22.
11. Krucevy'ch T. Yu., Marchenko O. Yu. Genderni osobly'vosti samoopy'su fizy'chnogo rozvy'tku shkolyariv. Pedagogika, psy'xologiya ta medy'kobiologichni problemy' fizy'chnogo vy'xovannya i sportu. 2015; 12:56-60.

12. Krutsevych T., Marchenko O. Age Differences of Self-esteem of Physical Self at School. *Gender Aspects. Physical Education, Sports and Health Culture in Modern Society*. 2017; 2(38):112-116.

13. Круцевич Т. Ю., Марченко О. Ю. Гендерні відмінності ієрархічної структури ціннісних орієнтацій школярів різних вікових груп. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2018; 3(43):144.

14. Коломієць Т. В. Особливості емпатійної міжособистісної взаємодії в юнацькому віці [дисертація]. 2015. 197 с.

15. Марченко О. Ю. Вікові та гендерні особливості формування цінностей індивідуальної фізичної культури школярів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту: Науково-теоретичний журнал. 2018; 3:44-46.

16. Марченко О. Ю. Гендерні відмінності самооцінки фізичного «Я» школярів різного віку. Спортивний вісник Придніпров'я. 2016; 3:133-9.

17. Марченко О. Ю. Особености влияния занятий спортом на формирование гендерных характеристик юношей и девушек. Спортивный вiсник Приднiпров'я. 2017; 1:176-183.

18. Орищенко О. А. Дифференциально-психологический анализ эмпатии [диссертация]. 2004. 200 с.

19. Світайло Н. Формування у молоді гендеро-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ) : навч. посіб. Суми: Хорошие люди; 2013. 210 с.

20. Сердюк Н. М. Емпатія як компонент конкурентоздатності майбутніх психологів. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 2016; 5:96.

21. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь; 1997. 374 с.

22. Федорова О. В., Фомінова О. М., Косенко Т. Ю. Психологічні дослідження емпатії у спортсменів ігрових видів спорту. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми спорту. 2009; 5:269-272.

23. Bem S. L. Gender schema theory and its implications for child development: Raising gender – schematic children in a gender – schematic society. *Signs: Journal of women in culture and society*. 1983; 8(4):65-78.

24. Karl Leonhard – Das wissenschaftliche Werk in Zeitschnften nad Samme /Werken, Band 1-3 der Schriftenreihe der Wemicke – Kleist – Loonhard – Gesellschaft. Berlin 1992, Hrsg. Helmut Beckmann Klaus – Surgen Neumarker. Marioflorst Lanczik, Thomas Ban und Bertalar Petho.

25. Prochaska J. O., Velicer W. F. The transtheoretical model of health behavior change. *Health Promotion*. 1997; 12:38-48.

12. Krutsevych T., Marchenko O. Age Differences of Self-esteem of Physical Self at School. *Gender Aspects. Physical Education, Sports and Health Culture in Modern Society*. 2017; 2(38):112-116.

13. Krucevy'ch T. Yu., Marchenko O. Yu. Genderni vidminnosti iyerarxichnoyi struktury' cinnisny'x oriyentacij shkolyariv rizny'x vikovy'x grup. Fyzy'chne vy'xovannya, sport i kul'tura zdorov'ya u suchasnomu suspil'stvi. 2018; 3(43):144.

14. Kolomiyecz' T. V. Osobly'vosti empatijnoyi mizhosoby'stistoyi vzayemodiyi v yunacz'komu vici [dy'sertaciya]. 2015. 197 s.

15. Marchenko O. Yu. Vikovi ta genderni osobly'vosti formuvannya cinnostej indy'vidual'noyi fizy'chnoyi kul'tury' shkolyariv. Teoriya i metody'ka fizy'chnogo vy'xovannya i sportu: Naukovo-teorety'chny'j zhurnal. 2018; 3:44-46.

16. Marchenko O. Yu. Genderni vidminnosti samoocinky' fizy'chnogo «Ya» shkolyariv riznogo viku. Sporty'vny'j visny'k Pry'dniprov'ya. 2016; 3:133-9.

17. Marchenko O. Yu. Osobenosti vliyaniya zanyatiy sportom na formirovanie gendernyih harakteristik yunoshey i devushek. Sportivniy vlsnik PridnIprov'ya. 2017; 1:176-183.

18. Orischenko O. A. Diferentsialno-psihologicheskij analiz empatii [dissertatsiya]. 2004. 200 s.

19. Svitajlo N. Formuvannya u molodi gendero-vidpovidal'noyi povedinky' (na pry'kladi ukrayins'ky'x VNZ) : navch. posib. Sumy': Xoroshy'e lyudy'; 2013. 210 s.

20. Serdyuk N. M. Empatiya yak komponent konkurentozdatnosti majbutnix psy'xologiv. Naukovy'j visny'k Pivdenoukrayins'kogo nacional'nogo pedagogichnogo univerty'tetu imeni K. D. Ushy'ns'kogo. 2016;5:96.

21. Goncharenko S. Ukrayins'ky'j pedagogichny'j slovny'k. Ky'yiv: Ly'bid'; 1997. 374 s.

22. Fedorova O. V., Fominova O. M., Kosenko T. Yu. Psy'xologichni doslidzhennya empatiyi u sportsmeniv igrovy'x vy'div sportu. Pedagogika, psy'xologiya ta medy'ko-biologichni problemy' sportu. 2009;5:269-272.

23. Bem S. L. Gender schema theory and its implications for child development: Raising gender – schematic children in a gender – schematic society. *Signs: Journal of women in culture and society*. 1983;8(4):65-78.

24. Karl Leonhard – Das wissenschaftliche Werk in Zeitschnften nad Samme /Werken, Band 1-3 der Schriftenreihe der Wemicke – Kleist – Loonhard – Gesellschaft. Berlin 1992, Hrsg. Helmut Beckmann Klaus – Surgen Neumarker. Marioflorst Lanczik, Thomas Ban und Bertalar Petho.

25. Prochaska J. O., Velicer W. F. The transtheoretical model of health behavior change. *Health Promotion*. 1997; 12:38-48.

DOI: <http://doi.org/>

Відомості про автора:

Марченко О. Ю.; orcid.org/0000-0002-2902-5960; o.mar4enko17@gmail.com; Національний університет фізичного виховання і спорту України, вул. Фізкультури, 1, Київ, 03150, Україна.